

...

Szeptember.

...

■

SZEPTEMBER 8. – AZ ÍRÁS VILÁGNAPJA

Az analfabetizmus elleni harc, az írni-olvasni tudás, az írástudatlanság elleni küzdelem világnapja, amelyről az Egyesült Nemzetek Szervezete Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete, az UNESCO 1965. szeptember 8-i teheráni világkongresszusa határozott.

Az analfabetizmus, amit az ENSZ egy egyszerű üzenet megírására vagy elolvasására való képtelenségként definiál, nemcsak kulturális probléma, de akadályozója a gazdasági élet fejlődésének is. Az írás-olvasás általánossá válását is elsősorban a gazdasági érdek indokolta: ez létfeltétele volt a modern ipari társadalmak kialakulásának, amint most a globalizációnak is. (Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a világon beszélt több ezer nyelv közül mindössze két-háromszáznak van írásbelisége.)

A szakértők általában háromféle analfabetizmust különböztetnek meg: elsődlegest, másodlagost és funkcionálist. Az elsőben az illető soha nem tanult meg írni és olvasni, a másodikban megtanult ugyan, de gyakorlat híján elfelejtette, míg a funkcionális analfabetizmus azt jelenti, hogy valaki valamelyest tud ugyan írni és olvasni, de nem képes egy elolvasott szöveget megérteni és annak tartalmát elmondani.

Az ENSZ 1957-ben közzétett első felmérése szerint akkor az emberiség mintegy 44 százaléka bizonyult írástudatlannak. 1978-ra ez az arány 32,5, 1990-re 27, a múlt század végére pedig 16 százalékra csökkent. S bár az írástudatlanok abszolút száma évről évre emelkedik, arányszámuk az összlakosságon belül mindenhol csökken. Az UNICEF, az ENSZ Nemzetközi Gyermeksegélyezési Alapja 1990 óta küzd azért, hogy a világon minden gyermek járhasson iskolába, napjainkban azonban több mint százmillió fiatal még mindig nem élhet ezzel a joggal. A XXI. században az írástudatlanok legnagyobb arányban továbbra is Afrika, Ázsia és Dél-Amerika kevésbé fejlett országaiban élnek.

Ezen a napon az UNESCO kitüntetéssel jutalmazza azokat a szervezeteket, amelyek sokat tettek hazájukban az analfabetizmus felszámolásáért. A díjak létrehozását Irán javasolta még 1965-ben, a teheráni UNESCO-világkongresszus idején. Az alfabetizálás világnapján az UNESCO évről évre felszólítja a világ országait az írástudó társadalom megteremtésére.

Egy kontinensnyi ember a nevét sem tudja leírni

Az írni-olvasni tudás elismerten a leghatékonyabb eszköze a fejlődésnek – hangsúlyozta Koichiro Matsuura, az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének főigazgatója 2006-ban a nemzetközi írástudatlanság világnapján – ugyanis elősegíti a változásokat, és eszközként szolgál a szociális előrelépéshez. Több országban tekintélyes eredményeket értek el, ezt a fejlődést a felnőttek írás-olvasás oktatásával és egyéb képzésekkel érték el, ám ennek ellenére az alapvető problémák megmaradtak.

Megközelítőleg 781 millió felnőtt és 103 millió gyerek nem tud sem írni, sem olvasni, sem számolni. A legalacsonyabb az írástudók aránya Burkina Fasóban (12,8%), azt követi Niger (14,4%) és Mali (19%).

Az UNESCO kutatása szerint kapcsolat van az országok szegénysége és a lakosság írástudatlansága között. Azon országok, ahol a lakosság legalább háromnegyede napi két dollárnál kevesebb bért kap, az írni-olvasni tudó felnőttek aránya meglehetősen alacsony. Ilyen például Banglades és Nepál is.

Az UNESCO kezdeményezése az írni-olvasni tudók számának növelésére azt a célt tűzte ki maga elé, hogy 2015-re a felnőtt írástudatlanok arányát a felére csökkenti. A LIFE-programmal 35 olyan országot támogatnak, amelyben az írástudó lakosság aránya nem éri el az 50 százalékot – Afganisztánt, Pakisztánt, de kissé meglepő módon, a világ leggyorsabban fejlődő országát, Kínát is megtalálhatjuk a sorban.

Ez az írástudás évtizedének, az ENSZ egy másik tervének céljait mozdítaná elő, amelyet 2003-ban indítottak útjára és egészen 2012-ig tart. A tervvel a szervezet azt szeretné elérni, hogy az emberek képesek legyenek írási-olvasási képességük segítségével kommunikálni a saját közösségükön és a szélesebb társadalmukon belül és azon túl is. Az eddigi kísérletek egyike sem tudta elérni a legszegényebb és a legjobban háttérbe szorított országokat.

SZEPTEMBER 21. – A MAGYAR DRÁMA NAPJA

A Magyar Írók Szövetségének kezdeményezésére 1984-től minden évben szeptember 21-én ünneplik a magyar dráma napját Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámája ősbemutatója napjának tiszteletére. Célja: felhívni a figyelmet a magyar drámai irodalom értékeinek jobb megismertetésére, és az írók ösztönzése újabb alkotások létrehozására.

Az ember tragédiájáról, melyhez e nap is kapcsolódik

Vannak alkotások, melyeknek természetéből adódik, hogy idővel nyersanyagként viselkednek, ezért újra és újra értelmezni kell őket. Ilyen Madách korszakalkotó műve, *Az ember tragédiája* is, melynek ősbemutatóját 1883. szeptember 21-én tartották Budapesten. Bő száz esztendővel később, 1984-ben, egy jubiláris előadással egybekötve, szeptember 21-ét a magyar dráma napjává kiáltották ki. Méltóbb dátumot nem is igen találhattak volna a megemlékezésre. Mégis, önsorshordozó ténynek tűnhet, hogy az ősbemutató óta eltelt idő mintha nem lett volna elég ahhoz, hogy a Tragédia „tisztázza” magát. A szöveg – Arany János átdolgozásától függetlenül – azóta újabb és újabb dramaturgiai szempontok eszköze lett, amitől a Mű megközelíthetlensége hiteles mértékké vált, értelmezési tartományai pedig a történelmitől a metafizikáig, a szakralistól a kanti etikáig terjednek. (Kant szerint létezik olyan ismeret, mely megelőz minden tapasztalatot. Ennek nyomait egyes kutatók szerint, kétségtelenül fellelhetjük a *Tragédiában* is. Mások szerint a hegeli szempont, vagyis az isteni eszme felé haladó tökéletes történelem az, mely az egész darab mozgatórugója). E veretes, filozofikus szöveg úgy küzd a több mint kétezer éve kialakult drámai formákkal, hogy közben – akárcsak az Úr által bátorított Ádám –, de facto, céljának tekinti e küzdelmet.

Régtől igaz, hogy szellemi teljesítményeinket műfaji keretek közé szorítjuk. Létezik azonban olyan irodalom is, mely nem tűri a besorolást – szerényebben szólva, „szívesen felülemelkedne saját műfaji korlátain”. Az ilyen műveknek közös igényük egy, a világhoz mint teljességhez mérhető, zárt forma létrehozása, vagyis az alfa és ómega által behatárolt tér értelemmel való feltöltése. Csupán e szempontot alapul véve hadd említsük itt meg Dante *Isteni színjátékát*, Milton *Elveszett paradicsomát*, Goethe *Faustját*, vagy Mickiewicz *Ősökét*. Monumentális, őstömbszerű alkotások ezek, akárcsak a *Tragédia*, melyeknek színrevitele – csodálatos nyelvezetük ellenére, valamint azért, mert elsősorban nem színpadra íródtak –, igen sok nehézségbe ütközik. Honnan akkor a láttatásra való igény? A válasz viszonylag egyszerű: a dráma feladata, hogy olyan helyzeteket teremtsen, amiből a színház egy közvetlenül átélhető látszatvalóságot tud kialakítani. A helyzet összetettebb, amennyiben a mű irodalmi szempontból autonóm, és nincs feltétlenül szüksége színpadra, mint ahogy ez esetünkben is igaz. Hogy a magyar irodalomban mégis *Az ember tragédiája* a primus inter pares, elsősorban azzal magyarázható, hogy

a József Attila-i „mindenséggel mérd magad” itt *in situ* kap szárnyra. Másodsorban a Tragédia egy örök kérdést tárgyal: Érdemes-e (élni)? Magából e kérdésből csak akkor alakítható ki drámai helyzet, ha újra felfedezzük az ember által legelőször megtapasztalt ősi ellentmondást: anyag és szellem diszharmóniáját. Ha visszatekintünk a hellén korszak klasszikus drámáira, vagy az Erzsébet-kori Anglia Shakespeare-hőseire, láthatjuk, hogy ugyanebből az ellentmondásból vezethető le minden rendű és rangú drámai feszültség. (Hamlet Yorick koponyájával farkasszemet nézve, a testből kihunytt szellemhez beszél, Szophoklész Antigonéjában a temetetlen halott, Polüneikész szellemként, örök bolyongásra lenne kárhóztatva, és sorolhatnánk még a példákat).

Időközben mi, a mindenkori közönség, igyekeztünk megfelelni e nyolcadik utasként magunkban hordozott ellentétről, hogy minél sikeresebben konformizálódhassunk. Így érthető az is, hogy ma már hétköznapi, „életszagúbb” szituációkra vágyunk. De olykor mégis rá kell döbennünk, hogy porból vétettünk, ám gondolatainkat és érzelmeinket mégsem por tölti ki, s hogy lám, minden általunk teremtett hétköznapi körülmény a már banálisnak tetsző test-lélek ellentét közvetlen lecsapódása.

„Haza nem mehetünk többé, és a világ, amelyben élünk, idegen számunkra”

A dráma a jelennel foglalkozik, akkor is, ha a múltról ír. Lévén élő játék, magában hordozza az egyszerit, a megismételhetetlent. Ezért minden körülmények között aktualizál, a mának dolgozik. Mégis felvetődik egy kérdés: hogyan töltheti be a dráma azt a szerepkört, amivel még időszámításunk előtt felruházták, és mi kell ahhoz, hogy ma betölthesse hivatását? Ehhez tudnunk kell azt, hogy a dráma nem pusztán irodalom, hisz végső célja, hogy felölelje az ember sokoldalúságát. A dráma mindig egy közvetlenül megtapasztalható világot képvisel, szóljon az sorcsapásokról, hősök apoteotikus bukásáról, vagy a ma hétköznapijainak neurotikus viszonyairól. (Furcsa, hogy a ma hősei érdemben még mindig csak az aranykori, istenekkel küzdő titánokhoz viszonyítva értékelhetők.) A drámában ma azt kell felfedeznünk, ami egyszersmind rajta kívül történik. Azt kell felfedeznünk benne, amit magán átszűrve újrafogalmazott. A dráma nevezhető a mindennapokhoz való gyakorlati útmutatónak is, hisz segít élni nekünk, akik képesek vagyunk észrevenni a művészileg

modellezett időt és teret, benne a szereplőkkel, akik saját magunk vagyunk. A dráma segítségével és kellő empátiával, saját létezésünk viszonyrendszerét építhetjük ki magunk köré, s úgy lelhetünk otthonra benne, ahogy annak idején a mesékben, de már korántsem felelőtlenül.

Arthur Miller, a világhírű amerikai író a mai modern drámákban viszont éppen a transzcendentális otthontalanság megfogalmazását keresi: „Mintha a szerző és a közönség is azt vallaná, hogy valamikor a múltban olyan személyiséggel, olyan léttel rendelkeztek, amely ebben a jelenben elveszítette teljességét, határozottságát, úgyhogy ezeknek a hatalmas, sodró drámáknak a megrendítő ereje éppen abban a paradoxonban rejlik, amit az idő ránk kényszerít: haza nem mehetünk többé, és a világ, amelyben élünk, idegen számunkra.”

Mi tagadás, Miller igazsága számunkra egyáltalán nem idegen.

Az ideális drámaíró hőisével olyasmit képes kimondatni, amit ő leírni képtelen

A kérdésre a válasz, hogy tehát a dráma világokat épít-e, vagy éppen világokat rombol, egy adott történelmi kor irányultságának függvénye. Egy biztos: a drámában egy letűnőben levő korszak még teljesebbnek látszhat, tisztább fényben tündökölhet, mint bármely, ereje teljében tetszelgő, utópisztikus rendszer. Ezért jött el számunkra is a drámák ideje. Mert általuk megfigyelünk, bemutatunk és ítélkezünk, közben elítéltetünk, haldoklunk, és újjáéledünk. S mindezt testközelből, jól látható módon tesszük. A legjobb drámák önmagukat írják, a mindenkori szerző csak bábáskodik felettük.

Számunkra a nyugati kultúra tradíciója az a metanyelv, melyen szavak nélkül is kommunikálni tudunk. A magyar dráma napja több mint százhusz év magyarul megszólaló irodalmának szimbólumává vált, s szintén ez idő óta része ennek a kommunikációs világnak is. Világ a világban. Korunk kétségtelenül a felhasználható témák bőségszaruja, s azt, hogy ez jó vagy rossz, éppen a drámairodalom dolga eldönteni. Talán ez az oka annak, hogy a magyar nyelvterületen egyre több olyan fiatal író tartunk számon, akik a „reagálások művészetének” nyelvén vállalják kimondani azt, amit látnak, tapasztalnak. Szereplőiket megszólaltatva beszélhetnek arról, hogy az elmúlt időkben nőtt-e túlélőképességünk, bölcsőbbek lettünk-e, hogyan reagálunk kielezett helyzetekben, s úrrá lehetünk-e néha az orvul hátba támadó, izlésromboló középseren? A válasz egyértelműnek tűnik, mégsem az: hatezer

éve, mióta emberi civilizáció létezik, gondolkodásunkban semmi nem változott, ellenben a környezetünkhöz való viszonyunk változását fejlődésként éltük meg. Nagy átejtés egy amúgy is szerepjátszó világban! De a kép hiába irreális, mégis hihető: az időszerű helyzetekből mindig új szempontok adódnak, ezek pedig új megfogalmazásokat teremtenek pillanatnyi állapotunkról. S hogy ezzel szembesüljünk, újabb és újabb drámai tükrökre van szükség.

Verebes Ernő, 2006

SZEPTEMBER 26. – A NYELVEK EURÓPAI NAPJA

Az Európa Tanács kezdeményezésére 2001 óta szeptember 26-a a nyelvek európai napja. A cél az, hogy különféle rendezvényekkel felhívják a figyelmet a nyelvismeretek fontosságára és szükségességére, valamint arra, hogy a nyelvtanulás nem életkorhoz kötött tevékenység, hanem egész életen át tartó tanulás. Az ilyenfajta népszerűsítés tudatosítja az emberekben azt a nyelvi sokszínűséget-tarkaságot, amely Európát és saját szűkebb környezetünket is jellemzi – jellemezheti. Ennek okán Európa-szerte rendezvények sokasága, konferenciák, szemináriumok, kiállítások, kvízzjátékok, versenyek jelzik a nyelvismeretek fontosságát, foglalkoznak a nyelvoktatás problémáival a legkülönbözőbb aspektusokból.

Az élő idegen nyelvek jelentőségéről Szerbiában is sok szó esik. Ismeretes, hogy iskoláinkban – a legalsó szintűektől kezdve egészen a legfelsőbbekig kötelezővé vált az angol mellett még egy idegen nyelv oktatása, azaz tanulása. Tehát szükségessé vált a nyelvtanár-ok számának növelése. Remélhető, hogy történnek, folyamatban vannak ezt célzó törekvések. Hisz óvodásaink, első osztályosaink is tanulnak már idegen nyelvet. Vajon kik tanítsák őket, milyen felkészültséggel rendelkezzenek az őket oktatók? Remélhetjük-e, hogy az óvó- és tanítóképzők beépítik programjaikba hallgatóik ilyen irányú képzését? A nyelvoktatás annál is inkább megkülönböztetett figyelmet érdemel, minthogy a kisebbségben élő tanulók már zsenge koruktól kezdve két- három nyelvet tanulnak. Ahány nyelv – annyi világkép. A szülőknél is tudatosítani kell ezt a tényt. Emiatt nem siránkozni kell, hanem támogatni és segíteni kell a kisdíjakokat és az oktatójukat egyaránt. Az idegennyelv-tanulás pár évtizede még egyes társadalmi rétegek privilégiuma volt. Nevelőnőkkel oldották meg e problémát, és – szintén a tehetősebbek – a kívánt nyelvi környezetbe, családokhoz küldték cseregyerekként gyermeküket,

hogy elsajátítsa az óhajtott nyelvet. Ez utóbbi gyakorlat működhethetne természetesen ma is, ha vízumprobléma nem volna, és ha lenne olyan, aki nyugodt szívvel küldené cseregyermekként viszonzásként hozzánk csemetéjét. Marad tehát az emelt számú idegennyelvróra, ami az eddigi tapasztalatok szerint nem sok reménnyel kecsegtet. Az ambiciózusabb tanulók magánórákkal és nyelvkurzusokkal egészítik ki vagy fejlesztik nyelvi ismereteiket. Vajon Szerbiában mikor érjük el, hogy az egyetemi diploma elnyerésének egyik feltétele egy idegennyelv ismerete is legyen?

Az idegennyelv-iskolák Szerbia nagyobb és kisebb helységeiben mind nagyobb számban vannak jelen. Természetesen az angol nyelv a domináns idegen nyelv, azonban a német szorosan követi. 1999-ben megalakult az Idegennyelv-iskolák Szövetsége (Jugoslovenska Asocijacija Škola Stranih Jezika, YALS). Tagjai, amelyek non-profit szervezetekként feladatukul tűzték ki, hogy közös akarattal megfogalmazzák az idegennyelv-iskolák szolgáltatásainak kritériumait, minthogy ezeket az állam semmilyen módon nem szabályozza. Meghatározó keretül szolgál ezen törekvések megvalósításánál a már működő közös európai kerettanterv (Common Framework of Reference), amelyet az EAQALS és az Európai Tanács dolgoztak ki, és amely lefekteti a különböző tudásszintek követelményeit az alapoktól egészen a beszéd tudásig. Sokunk előtt ismeretlen az a tény, hogy Szabadkát 1992-óta az angol nyelv-tanulás egyik világközpontjaként Cambridgben az EA-009 szám alatt tartják nyilván. Az idegennyelv-iskoláknak komoly erőfeszítésükbe kerül, hogy elnyerjék a jogot, melynek alapján nemzetközileg elismert nyelvvizsga-bizonyítványt adhatnak ki a sikerrel vizsgázóknak. Az ilyen bizonyítvány kiadására jogosult idegennyelv-iskolák, -intézetek olyan szintű tudást nyújtanak, amelyik az idegennyelv-oktatás Európai Unió által kidolgozott programjaival és megkövetelt tudásszintjével azonos. Ezek a bizonyítványok az EU-ban ekvivalensek a felsőfokú intézményekben megszerzett nyelvi képesséssel, azaz vizsgákkal. Több főiskolán és egyetemen az a gyakorlat, hogy ha nem is szervezik meg a nyelvoktatást, de a diploma kiadásának feltétele, hogy a végzett hallgató egy ilyen nemzetközileg elismert közép- vagy felsőfokú nyelvvizsga birtokában legyen.

Hegedűs Katinka, 2008

SZEPTEMBER UTOLSÓ VASÁRNAPJA – A SZÍV VILÁGNAPJA

A Kardiológiai Világszövetség (World Heart Federation – WHF) szeptember utolsó vasárnapját nyilvánította a szív világnapjává, amelyet első alkalommal 2000. szeptember 24-én ünnepeltek meg.

A Szív Világszövetség 1998-ban alakult az 1946-ban alapított Nemzetközi Kardiológiai Társaság (International Society of Cardiology) tagjaiból. A 2001-ben kiadott missziós nyilatkozat szerint egy hosszabb és jobb minőségű élet eléréséhez segítik az embereket a szívbetegségek és a stroke megelőzése és gondozása által, különös tekintettel a szegény és a közepes jövedelmű országokra. A Szív Világszövetség egyesület a WHO-val szoros együttműködésben dolgozik.

Az egészséges élethez egészséges szívre van szükség, azonban a szívbetegséghez vezető egészségtelen életmód a gyermekek körében is mindinkább elterjed. A szív világnapjának – amelyet az UNESCO, az Egészségügyi Világszervezet és a Szív Világszövetség közösen rendez – célja, hogy a gyerekek megismerkedjenek az egészséges életmóddal.

A szív világnapján a gyermekkori túlsúly és a felnőttkori szívbetegség kapcsolata áll a figyelem középpontjában.

„Az üzenetünk szomorú, de egyértelmű – mondta ez alkalomból David Byrne, az Európai Unió egészség- és fogyasztóvédelmi biztosa –, a ma túlsúlyos gyermek középkorúként potenciális szívrohamáldozat. Európa országaiban minden harmadik gyerek elhízott, és emellett nem mehetünk el tétlenül. Sürgős cselekvésre van szükség, ha el akarjuk kerülni az egészségügyi katasztrófát.”

A túlsúlyos gyerekek háromszor-öttször nagyobb valószínűséggel szenvednek el szívrohamot vagy agyvérzést 65 éves koruk előtt, mint normál súlyú társaik. A szívbetegség már ma is vezető halálozási ok az EU-ban, a halálesetek 51 százalékáért felelős.

A szív- és érrendszeri betegségek évente mintegy 180 milliárd eurót emésztenek fel az unió országaiban egészségügyi kiadások és kiesett munkanapok formájában. Ha a betegség terjedése még nagyobb méreteket ölt, az társadalmi és gazdasági csapást jelent Európának.